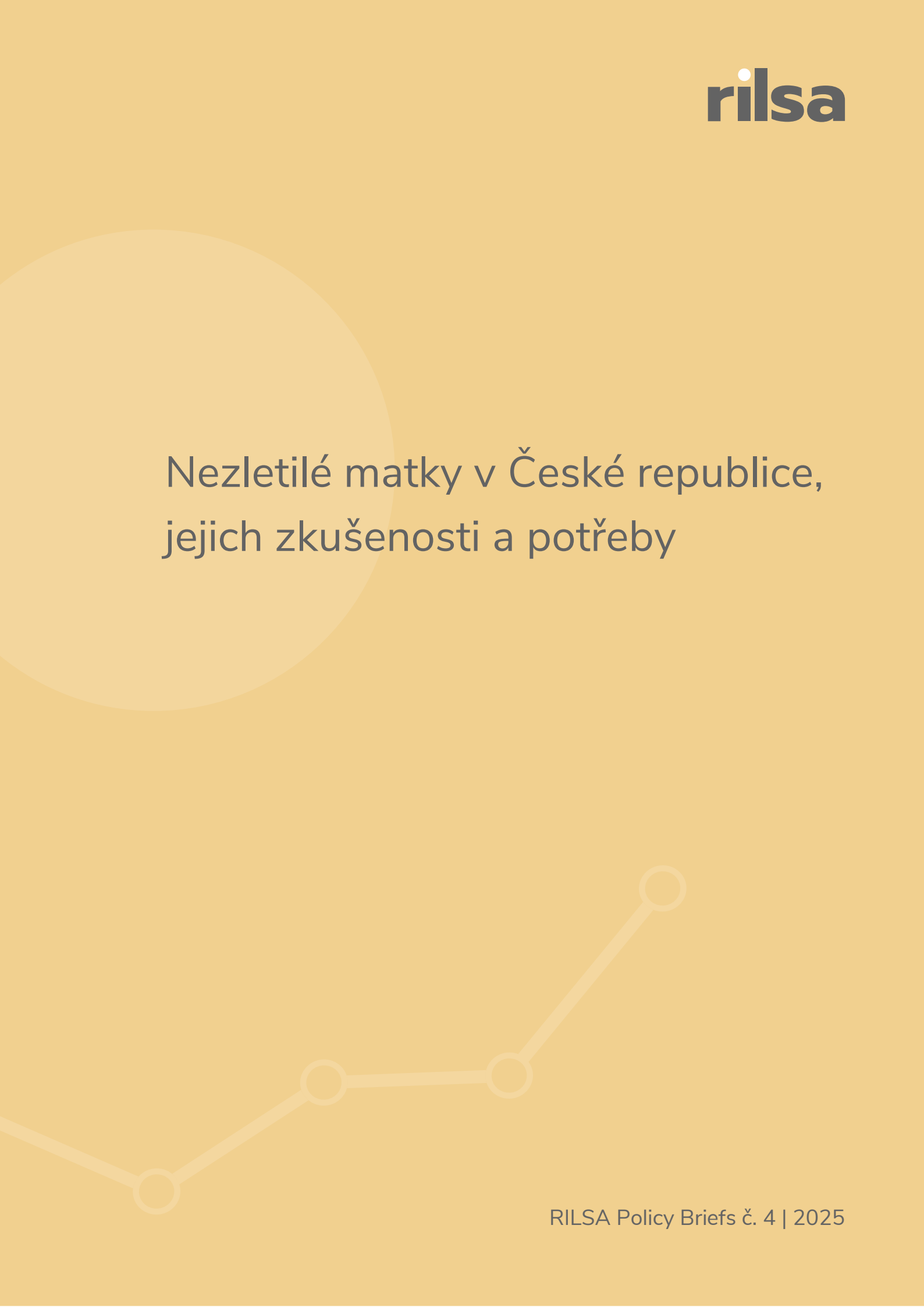

The background is a solid light orange color. On the left side, there is a large, semi-transparent circle. In the bottom right corner, there is a decorative line graph with four circular nodes connected by straight lines, showing an overall upward trend.

Nezletilé matky v České republice, jejich zkušenosti a potřeby

RILSA Policy Briefs č. 4 | 2025

Kamila Svobodová

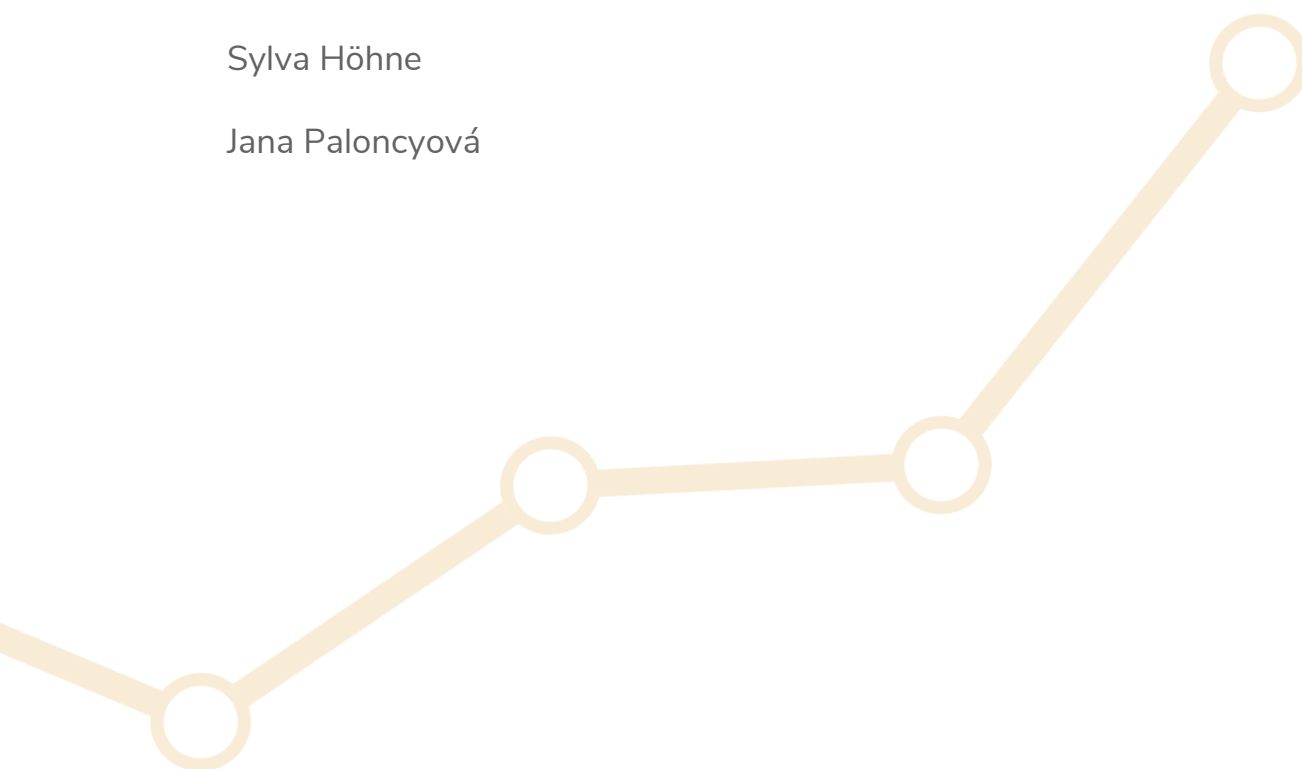
Kristýna Janurová

Magdalena Bubeníková

Tereza Frömmelová

Sylva Höhne

Jana Paloncyová

Výzkumný institut práce a sociálních věcí, v. v. i., (RILSA) je veřejnou výzkumnou institucí provádějící aplikovaný výzkum v oblasti práce, sociálních věcí a bezpečnosti práce na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni. Vykonává rovněž konzultantskou činnost, organizuje konference a vydává odborné publikace.

Svémi policy briefs nabízí RILSA stručná shrnutí odborných poznatků a kvalifikovaná doporučení ohledně aktuálních témat sociální politiky.

Shrnutí

- V roce 2022 bylo v ČR bezmála 1 000 těhotenství nezletilých, z nichž se narodilo 528 dětí.
- Kvalitativní výzkum (28 rozhovorů s matkami, 8 s experty) se zaměřil na zkušenosti matek, které porodily jako nezletilé, s cílem přispět ke zlepšení jejich situace.
- Matky často pocházely z nefunkčních rodin s nízkou vzdělanostní úrovní, nezaměstnaností, ekonomickými problémy, s konfliktními a násilnými vztahy a závislostmi, kde docházelo k zanedbávání výchovy.
- I jejich vztahy s otci dětí byly mnohdy problematické a zhruba v polovině případů se rozpadly.
- Jedním z důvodů časného mateřství byla nízká informovanost o možnostech antikoncepce.
- Polovina matek zůstala i po porodu žít v původním prostředí a děti vychovávala za podpory rodiny či partnera.
- Druhá polovina matek žila s dítětem dočasně v ústavním zařízení, kam byla umístěna zejména kvůli špatnému rodinnému zázemí. Matky akcentovaly přínosy pobytu zde, navzdory dílčím výtkám. Některé ocenily, že měly možnost pokračovat ve studiu i za cenu méně času tráveného s dítětem. Rodičovství ale zkrátilo vzdělávací dráhu většině matek.
- V zájmu dítěte usilovaly matky o ekonomickou i kompetenční soběstačnost. Často však byly na péči samy. Rodinná podpora se ukázala jako těžko nahraditelná.
- Cenově dostupné samostatné bydlení matky hledají obtížně. Mnohdy bydlely v přelidněných domácnostech a potýkaly se s diskriminací na bytovém trhu.
- Jejich finanční situace byla špatná a vyznačovala se závislostí na sociálních dávkách, a to i pokud žily s pracujícím partnerem. Většina matek zatím nevydělávala.
- Přístup úřadů hodnotily různě. Pomoci a doprovodu nestátních neziskových organizací si vážily, povědomí o nich však bylo malé.
- Výzkum poukázal na některé nesoulady mezi legislativními opatřeními, praxí institucí a potřebami matek a jejich dětí.

Důležitost výzkumu

Děti, které mají nezletilou matku či otce nebo jsou samy nezletilou matkou, jsou podle Akčního plánu k naplnění Záruky pro děti na období 2022–2030 jednou ze skupin dětí, které jsou v ČR v největší míře ohroženy či dokonce postiženy chudobou a sociálním vyloučením. Nezletilé matky i jejich děti však mnohdy splňují i další kritéria, díky nimž spadají i do ostatních cílových skupin této záruky, mnohdy do několika zároveň. Přesto zatím není v ČR tato problematika prakticky vůbec vědecky zmapována. Cílem výzkumu *Maminkou před 18. narozeninami* proto byla snaha co nejlépe porozumět tomuto závažnému tématu, tedy problémům a potřebám matek, které své děti porodily jako nezletilé, osobně o ně pečují a není jim více než 25 let, a prostřednictvím zjištěných poznatků a navrhovaných doporučení přispět ke zlepšení situace a péče poskytované této zranitelné skupině.

Hlavní zjištění

Na životní situaci a problémy nezletilých matek má zásadní vliv sociální zázemí, ze kterého ony a jejich partneři pocházejí. Jedná se o mnohdy nefunkční rodiny, s konfliktními a násilnými vztahy, kde dochází k zanedbávání výchovy a péče o děti. V rodinách se nezřídka vyskytují závislosti, nízké vzdělání, častá nezaměstnanost, chudoba, rozchod rodičů i rané mateřství. Tyto problémy a jejich generační přenos spolu s chybějící osvětou o bezpečném sexuálním chování jsou experty považovány za hlavní příčiny těhotenství nezletilých. Zkušenosti respondentek těmto charakteristikám odpovídaly. Většina respondentek před otěhotněním neměla povědomí o dostupných metodách antikoncepce, jejím fungování ani o principech ženského reprodukčního cyklu.

Mateřství ovlivnilo vzdělávací i budoucí pracovní dráhu většiny respondentek. Polovina zůstala u (někdy nedokončeného) základního vzdělání. Čtvrtina matek nedokončila střední školu. Pro pokračování ve studiu byla zásadní jak vnitřní motivace matky, tak podpora okolí. Matky v ústavní výchově měly pro vzdělávání lepší podmínky, byť je vnímaly sporně a docenily je až zpětně. Většina respondentek dosud neměla žádné pracovní zkušenosti.

Všechny matky narážely na cenovou nedostupnost bydlení. Ty, které (už) nežily v ústavním zařízení, bydlely buď samy s dětmi či také s partnerem v nájemním bydlení (nejlépe hodnocená možnost, ač cenově nákladná), společně s dalšími příbuznými v jejich bytech (nejčastější způsob vzhledem k jeho finanční výhodnosti, byť složitý kvůli časté přelidněnosti bytů), nebo na ubytovnách (ve velmi omezených podmínkách, zcela nevyhovujících pro vývoj dítěte). Měly zkušenosti s diskriminací na bytovém trhu, obchodem s chudobou i s dluhy a exekucemi.

Doporučení

- V rámci primární prevence je nutno posílit informovanost nejen nezletilých matek, ale i rodin, ze kterých mohou pocházet, o podpůrných službách, jejich nabídce a významu. Důležitá je role osobního zprostředkování těchto informací, které by měly rodinám srozumitelně a komplexně předávat zejména zástupci státních institucí, ale též pomáhající profese pracující přímo v terénu. Významnou funkci zde má síťování služeb na lokální úrovni.
- V oblasti vzdělávání je žádoucí podporovat jak preventivní a vzdělávací programy na školách zaměřující se na bezpečné sexuální chování, tak terénní aktivity poskytované v rodinách.
- V případě těhotenství a současného vzdělávání nezletilých dívek je třeba klást důraz na pozitivní, individuální a ohleduplný přístup škol a pedagogů, stejně jako na práci s vrstevnickým kolektivem s cílem zamezit sociálnímu vyčlenění či předčasnému ukončení vzdělávací dráhy.
- Matky, které studují i po narození dětí a jsou tak vystaveny výrazné zátěži spojené s nutností skloubit obě oblasti, je nezbytné podporovat při zajištění péče o děti. Zároveň by jim měl být poskytnut prostor pro výhradní a osobní péči po určité období po porodu, např. prostřednictvím zavedení institutu „chráněného období“ fungujícího na obdobném principu a v délce, jako je mateřská dovolená.
- Před neplánovaným otěhotněním by mnohé dívky mohla ochránit včasná, srozumitelná a široce dostupná edukace o možnostech v oblasti antikoncepce a zároveň finanční zpřístupnění antikoncepce širšímu okruhu mládeže, zejména z nízkopříjmových rodin.
- V případě uložené ústavní výchovy nezletilým matkám je postavení jejich dětí nejednoznačné. Formálně totiž zůstávají v péči matek, ale zároveň je jim určen poručník, kterým je většinou OSPOD. V některých situacích však péči o tyto děti zajišťuje personál zařízení bez právního zmocnění. Doporučujeme proto zvážit změnu v pojetí statusu dítěte tak, aby personál daného zařízení měl oficiální odpovědnost i za dítě.
- Je zapotřebí zvýšit dostupnost cenově přijatelného bydlení, zejména typu sociálního bydlení ve vlastnictví obcí. S cílem předejít diskriminaci mladých matek na trhu s nájemními byty a nutnosti setrvat v nevyhovujících podmínkách (přelidněné bydlení, ubytovny) je vhodné využít přístupů založených na principu garantovaného bydlení.
- Zvláště ve vztahu k mladým matkám v obtížné finanční situaci je potřebné posilování opatření usnadňujících přístup k flexibilním pracovním místům a službám denní péče o děti. Při hledání vhodného zaměstnání by měli být matkám proaktivně nápomocni pracovníci úřadů práce. Ti by je zároveň měli cíleně upozorňovat na všechny možnosti relevantní finanční podpory.

Literatura

Akční plán k naplnění Záruky pro děti na období 2022–2030, 2022.

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/zaruka-pro-deti>

SVOBODOVÁ, Kamila, Kristýna JANUROVÁ, Magdalena BUBENÍKOVÁ, Tereza FRÖMMELOVÁ, Sylva HÖHNE & Jana PALONCYOVÁ, 2025. *Maminkou před 18. narozeninami: životní zkušenosti a potřeby nezletilých matek v České republice*. Praha: RILSA.

Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_580.pdf

Autorky

PhDr. Mgr. Kamila Svobodová, Ph.D.

(kamila.svobodova@rilsa.cz) je výzkumnou pracovnící v oddělení rodinné politiky v RILSA. Věnuje se mimo jiné tématům sociologie rodiny, demografickým procesům, sociálnímu znevýhodnění a vzdělávání.

Kristýna Janurová, M.A., Ph.D.

(kristyna.janurova@rilsa.cz) působí v oddělení rodinné politiky v RILSA. Zabývá se tématy sociologie rodiny, rodinné, sociální a veřejné politiky, bezdomovectví, ale také českou migrací do zahraničí a vztahy českých migrantů se zemí původu.

Bc. Magdalena Bubeníková

(magdalena.bubenikova@rilsa.cz) studuje magisterský program veřejná a sociální politika na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. V oddělení rodinné politiky v RILSA je na dlouhodobé pracovní stáži a věnuje se tématům sociologie rodiny a sociálně-právní ochrany dětí.

Ing. Tereza Frömmelová

(tereza.frommelova@rilsa.cz) působila v oddělení rodinné politiky v RILSA v letech 2023–2025. Její odborností jsou především demografická témata související s plodností a porodností.

Ing. Sylva Höhne

(sylva.hohne@rilsa.cz) působí v oddělení rodinné politiky v RILSA. Odborně se zaměřuje zejména na sociálně-ekonomické podmínky rodin, systém finanční podpory rodin s dětmi, rodinnou politiku a služby péče o děti.

Mgr. Jana Paloncyová, Ph.D.

(jana.paloncova@rilsa.cz) je vedoucí týmu rodinné politiky v RILSA. Zabývá se především rodinnou politikou, demografií, sociologií rodiny, sociálně-právní ochranou dětí a náhradní rodinnou péčí.

RILSA Policy Briefs

č. 4 | 2025

RILSA

Jeruzalémská 1283/9, 110 00 Praha 1
T: +420 221 015 844
E: rilsa@rilsa.cz
W: <https://www.rilsa.cz>
Datová schránka: y16jvet

© Výzkumný institut práce a sociálních věcí, v. v. i.
Praha 2025

RILSA Policy Briefs
ISSN 2788-2500

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons. Uveďte původ.
4.0 Mezinárodní veřejná licence. (<http://www.creativecommons.org>)

Tento výsledek byl finančně podpořen z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na léta 2023–2027 a je součástí výzkumného úkolu „Současná česká rodina a podpora jejích funkcí“ řešeného Výzkumným institutem práce a sociálních věcí, v. v. i.